

LACKÓ BENCE: POSZTAUTOKRATIKUS PÁRTOK ÉS ELITEK MINT JELENSÉGEK TOVÁBBGONDOLÁSA VÁLASZTÓI OLDALRÓL

DOI: 10.56965/2024.1.Laczko

A tanulmány felépítése

A kutatás kontextusa a tranzitológia és a demokratikus visszacsúszás. Kulcsfogalmi az autokrácia utódpartja és az autokratikus elit. Előbbiek definiálása, azaz a szakirodalmi áttekintés, illetve példák nyújtása után térek rá arra, hogy miért hiányzik az eddigi kutatásokból a választói oldal vizsgálata, és hogy megítélésem szerint ez milyen módszertani szűkítésekkel végezhető el hatékonyan. Végül bemutatok egy esetet, amely lehetővé teheti a mélyebb vizsgálatot.

Demokratikus visszacsúszás

Az átmenet során fellépő demokratikus visszacsúszás egy sajátos jelensége, amikor a korábbi állampárt utódpartja, illetve a diktatúra egykori elitje tér vissza bizonyos idő elteltével a kormányzati hatalomba. A visszacsúszás a demokratikus intézményrendszer egyes elemeinek eróziója vagy megszűnése, jellemzően tudatos kormányzati politika eredményeként. Elsősorban a demokratizálódás utolsó, harmadik hullámához tartozó országokat érinti. A 2010-es évek óta vált hangsúlyossá, azóta csökken a liberális demokráciák száma a világban.

Az autokrácia utódpartja

A nemzetközi politikatudomány az előző évtizedben kezdett el szisztematikusan foglalkozni a diktatórikus rendszerek utódpartjainak a demokratikus pártversenyben elért sikereivel. Az *autokrácia utódpartja* (authoritarian successor party)¹ fogalmat James Loxton, a Sydney-i Egyetem összehasonlító politológia oktatója vezette be a szaknyelvbe 2015-ben.

Loxton definíciója szerint² az autokrácia utódpartja olyan párt, amelynek gyökerei az adott ország autokratikus időszakába nyúlnak vissza: vagy a diktatúra politikai bázisát adó (állam)párt vagy olyan pártszerveződés, amelyet a demokratikus átmenet során hoztak létre a diktatúrában fontos pozíciókat viselők. Létezésük célja mindkét esetben az, hogy az új rendszerben megkíséreljék visszaszerezni vagy megtartani a politikai hatalmat, vagy annak egy részét. Loxton azt találta, hogy a globális demokratizálódás 1970-es, 80-as években lezajlott harmadik hullámában érintett országok (Afrika, Dél-Amerika, Délkelet-Ázsia, Kelet-Európa államai) háromnegyedében létrejöttek ezek az utódpartok, felükben pedig képesek voltak ismét részt szerezni a politikai hatalomból.³ Az utódpartok a létrejötte független a megelőző diktatúra típusától: egypárti, személyközpontú vagy katonai diktatúrák végét követően egyaránt létrejöttek. Megállapítja, hogy sikerüket elsősorban a diktatúrától megörökölt, különböző jellegű erőforrásoknak köszönhetik, amelyek versenyelőnyt biztosítanak számukra az újonnan létrejött, az alapoktól építkező demokratikus pártokkal szemben. Széles körű elterjedésükből levonja a következtetést, hogy az autokráciák utódpartjai nem jelentenek anomáliát a demokratikus átmenet során, nem is okozzák feltétlenül annak kisiklását, hanem bizonyos ideig tartó jelenlétük természetes velejárója az új demokráciák működésének. Sőt, létezésük akár

---

¹ Loxton 2015. 157.

² Loxton 2016. 2-6.

³ Loxton 2016. 6-9.

előnyökkel is járhat: a demokráciában kormányzó új politikai erőkkel szemben a kezdetektől garantálják a versenyképes ellenzék jelenlétét, illetve a hatalomváltásban érdekelt csoportok törekvéseit a demokratikus versenybe csatornázzák be, csökkentve a rendszerrel szembeni, akár erőszakos fellépés esélyét.⁴

Néhány további kapcsolódó fogalom

James Loxton az autokrácia utódpartja főfogalomhoz kapcsolódóan ezek teljesítményének vizsgálatához bevezeti a politikai erőforrásként szolgáló *autokratikus örökség* (authoritarian inheritance)⁵ fogalmát. A megörökölt, megtartott erőforrás lehet a párt brandjének ismertsége, területileg kiépített szervezete, korábban kialakított patrónus-kliens hálózatai, finanszírozásának meglévő erős alapjai, valamint a múltban megalapozott belső kohéziója. Meg kell még említeni az olyan kevésbé megfogható tényezőket, mint az országgal és lakóival kapcsolatban felhalmozott ismeretek, és az eközben megszerzett politikai és vezetési képességek.⁶

Loxton egy későbbi tanulmányában egy tágabb összefoglaló fogalomba ágyazza az autokrácia utódpartja-jelenséget: az *autokratikus maradványokhoz* (authoritarian vestiges)⁷ az utódpartok mellett a demokrácia működésének kereteit biztosító, de még a diktatúra időszakában született alkotmányokat, valamint az új berendezkedés intézményrendszerén belül fennmaradt ún. autokratikus enklávákat sorolja.

Példák autokratikus utódpartokra

A posztszovjet és posztkommunista térség utódpartjai. A ghánai Nemzeti Demokrata Kongresszus (NDC), amely a katonai diktatúra 1992-es megszűnése óta máig az egyik váltópárt az országban. A Guatemalai Köztársasági Front (FRG), amely a katonai diktatúra 1989-es megszűnésekor jött létre, és jelöltje 1999-ben elnökválasztást nyert.

A továbblévő autokratikus elit

Michael Albertus, a Chicago-i Egyetem politológiai professzora 2019 óta vizsgálja a bizonyos pozíciókat a demokráciában is megőrizni vagy visszaszerezni képes korábbi *autokratikus elit* (authoritarian elites)⁸ jelenségét. Kutatásának tárgya a latin-amerikai rendszerváltások a 20. századtól napjainkig. Annak magyarázatát keresi, hogy a diktatórikus rendszerek elitjei miként képesek megtartani vagy visszaszerezni a politikai és gazdasági pozícióikat a demokratikus átmenet során, vagy azt követően. A hatalomhoz és befolyáshoz visszavezető út egyaránt vezethet választáson vagy kinevezésen keresztül, illetve jelentős (korábban) állami vállalatok vezető pozícióinak elfoglalásán át. Albertus az okok keresését az átmenet jellegének vizsgálatán keresztül közelíti meg: azt találja, hogy békés, tárgyalásos demokratizálódás során, amikor a távozó elitnek lehetősége van beleszólni az új intézményi és jogszabályi környezet megalkotásába (elsősorban az alkotmányozásba)⁹ jelentős az esély arra, hogy a hatalmi pozíciók egykori betöltőire ne szabjanak ki büntetést vagy közéleti tevékenységtől való eltiltást

---

⁴ Loxton 2016. 29.

⁵ Loxton 2016. 9.

⁶ Loxton 2016. 9-15

⁷ Loxton 2021. 145.

⁸ Albertus 2019. 728.

⁹ Albertus 2019. 734.

korábbi tevékenységük miatt, és így a volt elit a siker nagyobb esélyével próbálkozzon pozícióinak megőrzésével vagy későbbi visszaszerzésével.¹⁰

Példák demokráciában megmaradt autokratikus elitekre

A 80-as, 90-es évek fordulóján demokratizálódott Kelet-Európából példa az 1989-ben megválasztott Szejm, közelebből annak kommunista politikusoknak és két szatellitpártjuknak fenntartott képviselői helyei. Az állampárt csak a szatellitpártok ellenzék mellé átállásával vesztette el többségét, ennek köszönhetően teljesebben ki a rendszerváltás.

A 80-as években demokratizálódott Dél-Amerikából a legérzékletesebb példa Chile, ahol az 1990-es demokratizálódás után is hatályban maradt az 1980-as alkotmány, amelyből csak 2005-ben kerültek ki a kinevezett, illetve a hivatalukat élethosszig betöltő szenátorok, valamint a hadsereg kiemelt szerepe, felelőssége a demokratikus rendszer felé.

A választói oldal vizsgálata

Mind Loxton, mind Albertus az autokráciák utódpartjai, illetve a nem pártba szerveződő egykori diktatórikus politikai és gazdasági elitek továbbélését és visszatérését mint jelenségeket elsősorban intézményi oldalról közelíti meg: az utódpartok szervezeti és anyagi erőforrásainak, illetve a távozó elitek által befolyásolt alkotmányozásnak a hatásait vizsgálják. Az utódpartok esetében nevezhetjük ezt a pártverseny kínálati oldalának is. A társadalmi, illetve választói keresleti oldal vizsgálata kevés figyelmet kapott munkáikban.

A fentiekből kifolyólag én azt vizsgálnám, hogy milyen társadalmi viszonyok kedveznek az autokratikus utódpartokhoz tartozó politikusok sikerének: közelebből a választói értékrendet és attitűdöket tennem kutatásom tárgyává. Megítélésem szerint ennek hatékony, minél több zavaró változót kizáró vizsgálatához szűkíteni érdemes a kutatás keretét: olyan politikai rendszerekkel rendelkező országokat vizsgálnék, amelyben a választásokon egyértelmű a szavazók előtt, hogy a korábbi elnyomó rendszer képviselője, illetve más, ilyen terhelt múlttal nem rendelkező politikusok között döntenek. Vagyis elnöki (és félelnöki) rendszerekben lezajló közvetlen államfőválasztások kontextusában vizsgálnám a választói magatartás mögött meghúzódó okokat. A vizsgált esetek alanya a korábbi diktatúra első vagy legfeljebb második embere lenne, mert velük kapcsolatban feltételezhető az, hogy a választók kellően nagy aránya tisztában van (vagy lehetne) korábbi tevékenységükkel, amikor eldönti, rá adja-e szavazatát vagy sem.

A választói attitűdök feltárásának forrásai idősoros (nemzetközi és nemzeti) társadalmi értékvizsgálatok, valamint szociológiai kutatások összevetése közvélemény-kutatási eredményekkel és választásstatisztikai adatokkal. Kedvező esetben meghatározható egy átbillenési pont, amelyen túl, ha a demokratikus és összetartó attitűdök kellően gyengék, valószínűvé válik az előző rendszer valamilyen formában történő restaurációja.

A társadalmi környezettel kapcsolatos feltételezésem az, hogy a hatalomgyakorlása során egy adott etnikai és/vagy vallási csoportra kiemelten támaszkodó, annak különböző előnyöket biztosító diktátor később a demokráciában számíthat arra, hogy ezen réteg jelentős arányban kitart mellette. Feltételezem továbbá, hogy azokban az országokban, ahol a demokratizálódást követő években is viszonylag alacsony a demokratikus értékekhez és az emberi jogi alapelvekhez való kötődés, illetve a társadalmi kohézió és szolidaritás szintje, nagyobb hajlandóságot mutatnak a választók a korábbi elnyomó vezető támogatására.

---

¹⁰ Albertus 2019. 730.

Ebből – az esetek jól körülhatárolható szűkebb körére, a végrehajtó hatalmat közvetlen választás útján betöltő országokra nézve – következtetés vonható le az autokráciák személyi örökösének politikai sikerei számára kedvező társadalmi körülményeket tekintve.

Példák újra megválasztott diktátorokra

Az alábbi táblázatban néhány példát hozok arra, hogy a hatalomgyakorlásuk után később választást nyert diktátorok jelensége Afrikában, valamint Közép- és Dél-Amerikában egyaránt megfigyelhető, nyelvterülettől függetlenül.

Táblázat 1. Választásokon győztes diktátorok az ezredforduló környékén¹¹

Név	Ország	Diktatúra időszaka	Választási győzelem éve
Mathieu Kérékou	Benin	1972-1991	1996
Hugo Banzer	Bolívia	1971-1978	1997
Daniel Ortega	Nicaragua	1979-1985	2007
Dési Bouterse	Suriname	1980-1987	2010

Egy lehetséges esettanulmány kiindulópontjai: Nigéria

A használt visszatérés-fogalom pontos definiálása: A végrehajtó hatalmat diktátorként gyakorló politikus elhagyja addigi pozícióját, majd egy később megtartott szabad választáson az adott választási rendszer szerint megfelelő választói többséget maga mögé állítva visszaszerzi azt, immár egy demokratikus politikai rendszerben, annak korlátai között töltve be korábbi tisztségét. Ennek a tisztségnek megítélésem szerint közvetlenül választottnak kell lennie, mivel ebben az esetben tételezhető fel az, hogy a szavazók tudatosan döntenek arról, hogy visszahelyezik-e a politikai rendszer élére a korábbi elnyomó rendszer működtetőjét és szimbólumát – tehát az államfői tisztségről és közvetlen elnökválasztások vizsgálatáról van szó. A – nevében – ugyanazon tisztség először nem választott, majd választott úton történő betöltése között úgy gondolom, el kell telnie egy bizonyos időintervallumnak: az egykori diktátornak ellenzékéből, hatalmi pozíción kívülről kell megpróbálnia visszaszerezni korábbi pozícióját, mivel így zárható ki az, hogy a választók elsősorban az esetleges negatív következményektől, későbbi kormányzati döntések okozta hátrányoktól tartva adják rá szavazatukat.

Egy visszatérés lekövetése: Nigéria, Muhammadu Buhari egykori katonai diktátor és későbbi köztársasági elnök. Nigéria 1960-as függetlenedéséről 1999-ig, a mai negyedik köztársaság megszületéséig összesen tíz olyan év volt, amelyben nem egy katonai diktátor irányította az országot. A nyolc ilyen vezető közül Buhari volt az ötödik. Élete során tipikus katonai karriert futott be. 32 évesen alezredesi rangban volt, amikor 1975-ben részt vett az akkori katonai junta megbuktatásában, és egy új pozícióba segítésében. A következő években régiókormányzó, majd az olajkincsért felelős miniszter volt. Miután a junta vezetője 1979-ben úgy döntött, hogy átadja a hatalmat egy polgári kormányzatnak, Buhari az Egyesült Államokban képezte tovább magát. 1983-ban vezérőrnagyi rangban vezette azt a puccsot, amely után ő lett az ország katonai államfője. Hatalomátvételét a demokratikus rendszerben megtapasztalt kiterjedt korrupcióval indokolta, majd megalapozva a szigorú és hajlíthatatlan katonatiszt imázsát, olyan intézkedéseket hozott, amelyek szerinte a társadalom morális

---

¹¹ Forrás: saját gyűjtés.

állapotát és fegyelmezettségét javították. 1985-ben egy újabb katonai puccs távolította el az ország éléről, ami után éveket töltött házi őrizetben. Ezt rövid demokratikus időszak, majd egy újabb katonai diktatúra követte, amely 1994-ben Buharit tette meg az olajbevételeket kezelő alap vezetőjévé. A pozíciót az 1999-es demokratizálódásig töltötte be. Az ebben az évben megtartott elnökválasztáson nem indult, az ezt követő öt voksoláson viszont minden alkalommal megmérettette magát (2003, 2007, 2011, 2015, 2019). A felerészt muszlimok és keresztények lakta Nigériában az iszlám vallást követő Buhari a szavazatok harmadát szerezte meg, amikor keresztény vallású jelölttel nézett szembe (2003, 2011), és az ötödét, amikor egy másik muszlimmal (2007).¹² 2015-ben végül Buhari a szavazatok 54%-át megkapva megnyerte a negyedik választását,¹³ köszönhetően annak, hogy az őt korábban indító két párt egyesült két másik ellenzéki erővel, és hogy az új szerveződés elnökjelölő kongresszusán meg tudta szerezni a küldöttek 57%-ának támogatását. Így minden korábbinál nagyobb politikai háterszagra támaszkodva, – részben a kormánypártból kiszorult – keresztény politikusok támogatását is bírva indulhatott el a 16 éve hatalmon lévő, az olajár csökkenése miatt gazdasági nehézségekkel küzdő, a Boko Haram erőszakhulláma miatt pedig a lakosság biztonságának szavatolására is egyre inkább képtelen kormánypárt jelöltjével szemben. 2019-ben csökkenő szavazatszámmal, de stabil szavazataránnyal nyert újraválasztást,¹⁴ a maximális két négyéves ciklus töltve el Nigéria élén.

Előzetes következtetések:

- A katonai államfői időszaka jelentette ismertség, valamint a tény, hogy ő volt országa egyetlen olyan muszlim exdiktátora, aki később választásokon is indult, segítette abban, hogy Nigéria iszlám vallású közössége szinte egy tömbként lássa benne érdekeinek képviselőjét.
- A választási áttörést az hozta meg számára, hogy képes volt vallási törésvonalakon túlnyúlóan politikai szövetségeket kötni.
- Hozzájárult sikeréhez, hogy egy olyan évben volt az első alkalommal egységesült ellenzék jelöltje, amikor a kormánypárt gazdasági kormányzásával való elégedetlenség korábban nem látott méreteket öltött.
- A romló biztonsági helyzetben váratlanul előnyt jelentett számára a múltja: riválisával ellentétben az „emberek tábormoka” szlogennel kampányoló Buhariról elhitték a választók, hogy szigorúan és hatékonyan lépne fel a Boko Harammal szemben.
- Minél későbbi választásról van szó, a választójogosultak (a 18 év feletti lakosság) annál nagyobb arányának nem lesz közvetlen emléke a katonai diktatúrákról: Nigériában a medián életkor 17 év,¹⁵ és a lakosság 43%-a 14 év alatti.¹⁶ Buhari 72 évesen, katonai államfősége után 30 évvel nyert elnökválasztást.
- Feltárásra vár a demokratikus értékek iránti elkötelezettség, illetve a demokratikus működéssel való elégedettség csökkenése és a demokrácia előtti időszakot szimbolizáló személy választási áttörése közötti kapcsolat. 2000-ben, a nigériai demokrácia első évében a lakosság 81%-a támogatta, hogy az országban demokratikus rendszer legyen, és még többen, 84%-uk volt elégedett azzal, ahogy a fennálló politikai rendszer

---

¹² Oyeniyi 2015. 323.

¹³ How Buhari Won. NewAfricanMagazine.com
<https://newafricanmagazine.com/10818/> (2024.07.01.)

¹⁴ Vörös 2019. 113.

¹⁵ Nigeria's Median Age. WorldEconomics.com
<https://www.worldeconomics.com/Demographics/Median-Age/Nigeria.aspx> (2024.07.01.)

¹⁶ Nigeria: Age Structure from 2012 to 2022. Statista.com
<https://www.statista.com/statistics/382296/age-structure-in-nigeria/> (2024.07.01.)

működött.¹⁷ A legutóbbi, 2022-es adatok szerint már csak 70%-os volt a demokrácia támogatottsága, miközben az annak működésével való elégedettség 21%-osra zuhant.¹⁸

---

¹⁷ Bratton-Lewis 2000. 6.

Bratton-Lewis 2000. 11.

¹⁸ Duntoye-Galileo-Mbaegbu 2023. 7.

Duntoye-Galileo-Mbaegbu 2023. 9.

Felhasznált irodalom

- Albertus, Michael (2019): The Fate of Former Authoritarian Elites Under Democracy. The Journal of Conflict Resolution, 63 (3) DOI: <https://doi.org/10.1177/0022002718761791>
- Bratton, Michael - Lewis, Peter (2000): Attitudes to Democracy and Markets in Nigeria. Afrobarometer Paper No. 3
- Duntoye, Joseph - Galileo, Amara, - Mbaegbu, Raphael (2023): Nigerians Want Democracy, Though Dissatisfaction Rises Amid Worsening Economic Conditions. Afrobarometer Dispatch No. 606
- How Buhari Won. NewAfricanMagazine.com, 2015.05.07. Online elérés: <https://newafricanmagazine.com/10818/> (2024.07.01.)
- Loxton, James (2015): Authoritarian Successor Parties. Journal of Democracy, 26 (5) DOI: <https://doi.org/10.1353/jod.2015.0052>
- Loxton, James (2016): Authoritarian Successor Parties Worldwide: A Framework for Analysis. Kellogg Institute for International Studies, working paper no. 411
- Loxton, James (2021): Authoritarian Vestiges in Democracies. Journal of Democracy, 32 (2) DOI: <https://doi.org/10.1353/jod.2021.0025>
- Nigeria: Age Structure from 2012 to 2022. Statista.com Online elérés: <https://www.statista.com/statistics/382296/age-structure-in-nigeria/> (2024.07.01.)
- Nigeria's Median Age. WorldEconomics.com. Online elérés: <https://www.worldeconomics.com/Demographics/Median-Age/Nigeria.aspx> (2024.07.01.)
- Oyeniya, Bukola: General Muhammadu Buhari and Nigerian Politics, 1983-2011. In: Adekunle, Julius – Apollos Nwauwa (szerk.): Nigerian Political Leaders: Visions, Actions, and Legacies. New Jersey, Goldline & Jacobs Publishing, 2015. pp. 311-328.
- Vörös Zoltán: A nigériai választások és a szimulált demokrácia. Parlamenti Szemle, 2019/1, pp. 107-119.

Bence Laczkó: Examining the Phenomena of Post-autocratic Parties and Elites from the Perspective of the Voters

A peculiar phenomenon of democratic backsliding during transition is the case when the successor party of the former ruling party or parts of the preceding dictatorship's elite return to power after a period of time in democracy. Authoritarian successor parties and authoritarian elites separately have been the subject of research since the last decade. The focus in examining the former were political resources, whereas in the latter was the institutional design of the democratic system. Insofar there has been a lack of interest in the voters themselves, who ultimately make the decision on the fate of political competitors – the task at hand is exploring society's value system, and whether it is more conducive to the success of successor parties with inherited resources and surviving elites permitted to play continuing political role. This can be achieved through the simultaneous examination of societal attitude surveys and electoral statistics. The cases that are subject to the research should be restricted to direct presidential elections, and strictly those which had the former head of the autocratic regime running: thus it can be made sure that the voters' decision was made at least partially based on their attitude towards the past dictatorship – and autocratic rule per se –, and democratic values, or at least the current state of democracy in the country.